

PROHÁSZKA OTTOKÁR

Kultúra és terror – Keresztény szocialista akció

In: Schütz Antal (szerk.): Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái. XI. köt.
Budapest, 1927, Szent István Társulat. 49., 64–65.

Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök, egyházi író, szónok, filozófus, a magyar egyháztörténet XX. századi egyik legkiemelkedőbb alakja. 1909-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1921-től állandó tagja. Az I. világháborút követően 1919-től az újkonzervatív politikai mozgalom vezetője és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának elnöke. Politikai gondolkodása erősen hatott a Horthy korszak állami ideológiájának alakulására. A főrendiház (1905–1918) és a felsőház képviselője, 1920-tól nemzetgyűlési képviselő. A Szent István Akadémia (1916), a Petőfi Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia (1921), a Kisfaludy Társaság tagja (1926). Kortársai és az utókor is egyaránt a magyar keresztényszocializmus meghatározó személyiségének tartják. A keresztényszocializmus vezető alakja, ő fordította le először magyarra XIII. Leó Rerum novarum kezdetű enciklikáját, amely fordulatot jelentett az egyház szociális kérdéshez való viszonyában. Az újkonzervatív irányzat, s benne a keresztényszocializmus elismerte a modernizáció számos vívmányát, ám bírálta az individualizmus abszolutizálását, a nyomában járó materializmust, az „egyéni önzést” és a „pénzvágyat”, ami szerintük az erkölcsök elfajulásához a „gyöngék eltiprásához” vezetett. A keresztényszocialisták az emberi méltóságra hivatkozva a munkásság szociális érdekvédelmének felkarolásával tettek kísérletet a modern kor szegényeinek az egyházhoz való visszavezetésére.

A mély meggyőződés a keresztény hitvallást mindenütt érvényesíti, s a keresztény morális alól nem von ki semmi viszonyt, semmi ügyet, semmi szerződést. S az ilyen kereszténység az lesz igazán életbölcesség, az lesz igazán eleven, lelkes vallás, elvbevallás, elv-érvényesítés! [...] Az egyházi akció modorában konzervativizmust nem ismerünk; a modor s a taktika változik; az nem lehet konzervatív; konzervatív csak az elv. [...] Mivel pedig a XIX. század társadalma a szociális eszmék lendületében készül új, pogány alakot ölteni, éppen azért az anyagi érdekek felkarolásában kell kimutatni a kereszténység életre valóságát. Ismétlem: azé a jövő, ki az emberekhez érthető nyelven szól; az emberiség pedig most egy nyelvet ért csak, egy nyelvet, mely egy szót hajtogat s százszorosán körülír, – ez a szó: érdekeink!

A szocializmus legsötétebb oldala a gyűlölködés és a terror. A tömegpsziché két alacsony szenvedélye már magában véve is éles ellentétet jelent minden vallás-erkölcsi alapon álló kultúrával szemben; ugyanakkor pedig aggodalmat ébreszthet a

gondolkodó emberekben, kik aligha kereshetik a haladást s a nemesbülést a rabság s a tömeguralom útirányában. Szegény szabadság s emberi méltóság, hányan veszik föl programjukba ez ideálokat, s hányan tapossák küzdelmeikben sárba őket. Előbb főleg a középkor, az akkori egyház ellen hangzott el ez a vád; s kivált a liberalizmus panasolta föl, hogy a katolikus középkor a szabadságot nem tisztelte, s bár a szabad akaratot tanította - manapság ezt sok kultúrember tagadja, s a szabadságért mégis lelkesül - mégis a tudományos kutatásban, a nézetekben s az emberi fejlődés szabad mozgásában érvényesülését állítólag megakadályozta.

Mi lesz hát ezentúl a szabadság s az emberi méltóság sorsa? A modern fejlődés ugyanúgy az államban, mint a tudományban a több szabadság jelszava alatt indult meg, de azért az állam is, nemkülönben a társadalmi és gazdasági élet is tele van az elnyomás és az erőszakoskodás égbekiáltó bűneivel. Vegyük csak az állami és társadalmi élet operaházát, első versenyporondját, a parlamentet; vegyük szemügyre a pártpolitikai életet, nem látjuk-e abban a hatalmaskodás s az erőszakoskodásnak szabadalmazott üzelmeit? Felnőtt emberek: átlag mégiscsak művelt emberek alkotják a pártokat; de állásfoglalásukat, sakkhúzásaikat, s intrikákat az ösztönösség s az érdekhajhászás kiszámíthatatlansága jellemzi és bélyegzi. Ha ezt a hatalmi huzavonát s e maszlagosító példa nyomában a többi körök és klikkek, a vén rókák kisdéd játékaikat nézi az ember, mély bepillantást nyer annak a német filozófusnak a mondásába, s rájön arra, hogy voltaképpen mit is akar mondani, mikor azt írja: „In der Tat hängt die Weltanschauung wesentlich vom Willen ab und auch im einzelnen bestimmen die Erfahrungen des Menschen seine Weltanschauung. Die persönliche Färbung und erst den richtigen Wert.” (A világnézet valójában az akarattól függ, egyedileg pedig az emberi tapasztalat határozza meg. A világnézetet a személyes élmények színezik és adják meg valódi értékét.) S valóban, mennyire igaz, hogy érzelmi momentumok s az azok által befolyásolt akarat vagy inkább akaratosság s ösztönösség határozza meg az ember állásfoglalását és világnézetét.

Ha híres emberek is bizonyos gazdasági és társadalmi életáramokba nem sodródnak bele, ha épp ezen s nem más politikai vagy művészi befolyások alá nem kerülnek, egészen más erkölcsi s politikai ábrázatuk volna, s arról az ábrázatról bizony rá nem ismernénk a mostani emberre. Ezt inkább a szabadság sorsának mondhatnók, mint önelhatározásnak és jellemességnek. „A modern állam szabadsága”, ez is szép szó; de hogy mily nagy hazugság s mily kevés igazság, elég Franciaországra s a modern szabadságnak ottani szabadkőműves bemutatkozásaira rámutatnunk. Ott egyáltalában furcsa műszerekkel dolgozik a szabadság. Szabadságnak nevezett erőszakoskodásban és zsarnokságban csorbult ki a guillotine is, melyet véresszájú és véreskezű „államférfiak kezeltek, kik a természet- és emberjogokat kaparták ki a feledés lomtárából. „Minden ember egyenlő”, „minden ember szabad”, „minden ember szabadon nyilvánítja véleményét”, „minden ember szabadon gyülekezik és társul....”, ezek az emberi jogok papíron; különben pedig, aki nem volt voltaire-iánus, azt lenyakazták, s akinek feje volt ahhoz, hogy keresztény legyen, azt lefejezték.

S mit művelnek a modern jakobinusok a kultúra s a haladás nevében? A guillotine most nem működik, de az erőszak éppen úgy dolgozik s elő akarja írni, hogy az ember mit higgyen s mit ne, s hogyan éljen s hogyan ne. Ezt az erőszakos s még a hitet is előíró „kultúrirányt” követi a szabadság s emberi méltóság nevében a szociáldemokrácia. Még nem élvezzük a szociáldemokrata törvényhozást, de a szellemével s e szellem orgánumával, a vörös ökölrel már ismerkedtünk. Akár a szociáldemokrata hittérítést, akár a szakszervezkedést nézzük, előtérben nem az ige hatalma s a szabad elhatározás, hanem a kényszer és a terror áll. Természetesen a szociáldemokrácia is a tudomány elfogulatlan-ságából s a hírhedt „Voraussetzungslosigkeit” (előfeltétel-nélküliség) tiszta napsütéséből való, s mint ilyen, színgigaszágokat állít föl, melyeket tagadásba venni nem szabad. A megbúvólt tömegek ez „igaszágokat” buta gondolatlansággal nézik, mint az indiánok a szörnybálványokat. Elhiszik azokat, mert így illik az öntudatosokhoz. Különbösen is üdvös azokat elhinni, ha nem is az örök üdvösséget ígéri érte. E dogmákról nem azt mondják, hogy aki nem hisz, elkárhozik, hanem azt, hogy aki nem hisz, az majd megpuhíttatik, s aki az üdvösség ez aklába nem kívánczik, azt majd beterelelik vagy éhenhalatják.

Ezt a sok szép szabadságot nem annyira mondják, mint inkább megtapasztaltatják; mert ha a mondást vesszük, az egészen másképp hangzik, úgy ti., hogy „a szociáldemokrácia nem felekezteskedik”, no meg úgy, hogy a „vallás magánügy”. E mondás s a valóság közt csak az a különbség van, ami a hazugság s az igazság közt. - Ismerjük ezt a hangot: „a vallás magánügy” s más efféle frázist, - írja egy napilapunk - ezt hirdetik a profánok számára a szabadkőművesek, a keresztény balek-munkások számára a szociáldemokraták, a nők számára a feministák. És sok gimpli /együgyű/ lépveszejkre száll. A praxisban pedig akként fest ez az elv, hogy sajtójukban és a parlamentben követelik a vallásoktatás eltörlését, az egyház és az állam teljes szétválasztását, a katolikus intézmények megrendszabályozását. A munkásokat állandóan vallástalan elveikkel maszlagolják, papot elmarják a haldokló ágya és a halott koporsója mellől, s a „Népszavá”-ban, a magyar nemzet elbetyárosodásának e vezető pizsoklapjában ügyészi közbelépés után kiabáló istenkáromlásokkal terjesztik a „felvilágosodást”.

Mennyi brutalitás tombol e kabátos s nem analfabéta vadakban az ellenkező vélemények letörésére; mennyi türelmetlenség minden más „hitnek” kigúnyolására! Pedig hát a legjobb esetben nekik is csak „hitük” van, úgy hívják, hogy materializmus; ugyancsak szerény hit, melyben annyi világosság és eszményiség van, mint amennyi napsugár van a vakond szemében; de hát mindenkinek azt kell hinnie, mert? -mert az erőszak így parancsolja. S hozzá még azt kell vallani, hogy ez fölvilágosodottság. Mily szűkkeblű „felekezteskedés” van ebben az új iszlámban! Művelt ember, aki az ember-megbecsülés miliójében nőtt fel, ezt el sem képzelheti. Én sem tudom elképzelni, hogy a pártnak műveltebb elemei mit gondolnak a szociáldemokrácia e kultúrbarbárságáról? Vajon csak az alacsony néposztályok dühöngésének nézik e magatartást, melyet el kell tűrni, vagy a hatalomra jutás eszközének, melyet igénybe kell venni; bármint legyen, az igazi műveltség s a szabadságtisztelet borzadozva látja, hogy a XX. század új társadalmi alakulása a tömegek legrosszabb és legalacsonyabb ösztöneit mozgatta meg s azokkal akar új világot teremteni.

A párthatalmi erőszakoskodást még sajtóságosabban jellemzi az a körülmény, hogy ez a csatázó, inkvizíciós szociáldemokrácia bizonyos „hitet” nagyon kímél, mikor más „hiteket” kegyetlenül üldöz. A „Dohányipari Munkásnők Lapjában” / 1918. április 1./ olvasom, hogy mikor tüntető felvonulást tartottak demokrátáék, a sok fényes zsidó-üzlet láttára egy még „neveletlen” 16 éves leánya elkiáltja magát: „le a zsidókkal”. A rendezők egyike meghallja s a „szorongatott” felekezet” védelmére siet ilyképpen: „Kislány, látom, hogy maga még fiatal, s ezért nem intem szigorúbban rendre, de jegyezze meg magának, mi nem felekezeteskedünk”. Tehát itt a felekezet ki lett kapcsolva, s mi történik azalatt másutt? Erre egy példa. Az egyik gyár vezetését demokrata küldöttség keresi föl és sztrájkjal fenyegetőzik, ha azonnal el nem bocsátja, azon katolikus munkásnőket, akiknek egyetlen, de megbocsáthatatlan bűnük, hogy Jézus Szíve Társulatának tagjai. E hitet üldöző erőszakoskodásban a zsidók vezetnek. Biztosan tudom, hogy az óbudai dohánygyári zavarokban is egy Róth Róza nevű zsidó nő volt az, aki a legvéresebb s legpiszkosabb szájjal rontott neki a katolikus nőknek, s inszecenálta a keresztényüldözést. Temesvárott pedig ugyancsak a dohányipari keresztényüldözésekben egy Róth nevű zsidó ügyvéd hadonászott, s rendezte a kegyetlen bántalmazást.

A szociáldemokrácia sajtója folyton izgat a keresztény, főleg a katolikus vallás és pap-ság ellen, de soha egyetlen árva szava nincs a zsidó vallás s a rabbinusok és sakterek ellen. Nagy diadallal hirdeti, hogy Böggöcs János elvtárs koporsójánál pap nem okvetetlenkedett, de Böggöcs János még élő elvtársai nem fogják megélni az oly jelentést, hogy például Schwartz Mór elvtárs temetésén a rabbi nem okvetetlenkedett. Nagyon találóan írja a „Fejérmegyei Napló”, hogy mennyire egy húron pendül ez az egész magyarországi szociáldemokrata - radikális - haladó - fölvilágosodott - szabadkőműves stb. trupp, annak finom kis példája a magyar intellektuelek számára szerkesztett és a sajnos ma már sok tyúkeszű keresztény magyar intelligens ember által előfizetett „Világ”. A szabadkőművesség éppúgy, mint a szociáldemokrácia, kimondottan vallástalan irányzat. Minden tételes vallás ellensége; soha keresztény vallás szertartásairól hirdetést, tudósítást nem hoz. Soha keresztény vallásról elismerő szava nincs. Soha keresztény vallások istentiszteletének sorrendjét nem közli. Rendben van, gondolja magában, s talán mondja is magában Sereghy Tihamér fölvilágosodott keresztény magyar úr. Mi is azt mondjuk: rendben volna, ha például a pünkösdi ünnepek előtt ily közlemények nem jelennének meg a „felekezetek felett álló” „Világban”: „Istentisztelet. A budai izr. hitközség templomaiban: Főtemplom II., Öntőház-utca 5.; Lágymányosi I., Vendel-utca 12.; Újlaki III., Zsigmond utca 49.; a sebuet ünnepi istentiszteletének sorrendje a következő: esti ima fél 8 óraker, reggeli ima fél 7 óraker, sebuet első napján délelőtt 9 óraker, a főtemplom konfirmáció 11 óraker. A második napon reggel 6 óraker mázkir, délelőtt háromnegyed 10 óraker istentisztelet.”

Tudvalevőleg ebben a fölvilágosodott lapban szokta lesajnálni a szellemes Ignotus a templomok, fészületek előtt keresztet vető kis katolikus iskolásleányokat. Igazán szép ez a következetesség! Nem mutatja-e az ily eljárás azt, hogy a szociáldemokrácia hitelvi tekintetben sem intakt, s hogy nem annyira materialista nem törődés, mint inkább voltaire-i és zsidó gyűlölet fészkelődik keblében? E szemfényvesztő hazugság leleplezésére most írásba foglalják s a központba küldik a hívő munkások az eseteket.

E tünetekből ítélve, azt kell hinnünk, hogy a szociáldemokrácia átvette a hatvanas és hetvenes évek garázdálkodó liberalizmusának türelmetlenségét, mellyel az a pozitív kereszténység ellen viselkedett. A különbség e két atyafi közt csak az, hogy a liberalizmus a polgári hitetlenséget az akkor bálványozott „tudománnyal” párosította, míg a szociáldemokrácia a tömegek durvaságát a „létért való küzdelemnek” új nagyhatalma által ütteti lovaggá. Amilyen a lovag, olyan a harcmodora is. A szabadság iránt, nem csoda, hogy nincs nagy érzéke; hiszen őt a létért való küzdelem emlőin nevelték, azokból pedig nem tejet, hanem pálinkát és mérget szopott.

Azért is a harcmodora durvaság, az eleve türelmetlenség, a kereszténység neki vörös posztó, zsarnoki követelménye pedig az, hogy a munkásnak hinnie nem szabad, s ha a hitet a munkás a lelkéből ki nem tépheti, kész a testét megtörni. Hát nem állhattak volna be az ily vitézek Néró zsoldjába vagy XIV. Lajos dragonádáiba? S nem lesznek-e túl e szomorú száj- és ökölhősök az általuk túlságosan vérrel aláfestett spanyol inkvizíción? A spanyol inkvizíció azonban becsületesebb volt, mert nem hazudott, hanem világosan kimondta, hogy csak meggyőződéses katolicizmust tűr el Spanyolországban, aki tehát hipokrita, az pusztuljon; míg a szociáldemokrácia öt századdal előbbre akar lenni a haladás útján, s hirdeti, hogy a vallás „magánügy”, ugyanakkor pedig vértanúságba kergeti azokat, kik hisznek, s meggyőződésükből ily mocskos fickek kedvéért nem engednek, de hát az inkvizíciót spanyol keresztények, míg ellenben ezt a szociáldemokráciát Jakabok és örült spanyolok végzik. A gyakorlatban tényleg nem tartunk már messze a vértanúságtól. Amit, hogy mást ne említsek, legutóbb a pozsonyi, pécsi, temesvári, főleg pedig az óbudai dohánygyári munkások üldöztetéséről és szenvedéseiről olvastunk, az minden kultúrembert mélyen megrendít, s tisztelettel és szimpátiával tölt el a munkások iránt.

Megrendíti az, hogy a szociáldemokrácia a legalávalóbb és legdurvább eszközökkel, ököllel, bosszantással csinál magának propagandát, s hogy nem tűri, hogy valaki katolikus legyen. Véres üldözés alá fogták a múlt nyáron a katolikus munkásokat, gúnyolták vallásukat, a munkatermekben álló Szűz Mária szobrokra cafatokat akasztottak, ütötték, verték a munkásokat, s piszkos, szemérmetlen szóáradatban öntötték ki gyűlölködésüket; s gyönyörűen írja a „Dohánygyári Munkások Lapja” s ez írások szelleme úgy üt el a szociáldemokratikus durvaságtól, mint a Margitsziget tulipános kertje a budapesti kloákák hálózatától: „Nem akadt Júdás közöttük, tudták, mi a kötelességük, életüket és vérüket készek voltak keresztény vértanúk millióihoz hasonlóan föláldozni a keresztény igazság érdekében. Óbudai testvéreink s azután az üldözött lágymányosiak, a síp utcaiak is csak sajnálni tudták eltántorodott, megtévesztett vörös testvéreiket, kikről tudták, hogy róluk is elmondható, ami a Krisztust üldöző néptömegekről, hogy „nem tudják mit cselekszenek”.

S ismét: „Szegény Rothék és vörösek, ezek azt hiszik, hogy minket, Krisztusnak igaz híveit, minket keresztényszocialistákat, akik az evangélium szellemében élünk és sorsunk javításáért több s igazabb s egyedül boldogító eredményekkel küzdünk, el lehet tántorítani meggyőződésünktől, - gondolják, hogy minket csakúgy át lehet gyúrni istentagadó vöröskké, mint a tésztát. Nem, mi nem pép, mi nem tészta vagyunk, hanem tiszta, kemény

márvány, melybe Jézus neve és szelleme van belevésve”. E harcok és kegyetlenkedések most már okmányyszerű hitelességgel vannak kiderítve, amennyiben a budapesti magyar királyi törvényszék elítélte azokat a szociáldemokrata munkásnőket, kik a múlt nyáron nekiestek a keresztény kisdud csapatnak, mely nem akart hitét megtagadva a szociáldemokrata szervezetbe belépni. Mindezek után nem lehet kétség aziránt, hogy mily ítéletet hozunk mi is a szociáldemokrácia kultúrirányzatáról és tartalmáról, főleg ha azt a szociáldemokráciát vesszük tekintetbe, mely elvből elzárkózik minden más társadalmi osztálytól s melynek egyik tézise: az izommunkának fölénye az agymunka fölött.

Egy percig sem vonom kétségbe a szociáldemokrácia érdemeit, aminthogy nem tagadom törekvéseinek jogosultságát sem a béreknek s a munkások háztartási szintjének emelésére nézve. Még azt is elismerem, amit egy szellemdús író nő jegyez meg, hogy „a milliók általános jólétének emelése tényleg az emberiségnek elsőrendű kötelessége s hogy e kötelesség teljesítéséért méltán hálásak lehetünk, hívják azt, aki így cselekszik, akár szociáldemokráciának is”. Megértem azt is, amit folytatólag mond, hogy „bár a szociáldemokrácia föllépése erőszakos, de mikor lehetett szelíd, szép szóval a hatalomtól valamit kicsikarni? Nem kellett-e a gazdasági s társadalmi egyenlősítést mindig és mindenütt ökölcsapásokkal kierőszakolni?” Én is el tudom ismerni a szociáldemokrácia érdemeit s azok elől e cikkeimben sem zárkóztam el; tudom azt is, hogy a mammon-bálvány vaskarmait nem érdemes kesztyűs kézzel simogatni, hanem vasszervezetek feszítő erejével kell azokat letörni; tudom azt is, hogy időnként beköszönt a nagy társadalmi s gazdasági tisztálkodás és takarítás, s hogy a kloákákat nem lehet aranykelyhekkel öblögetni, hanem ahhoz vedrek, s nem esztéták és filozófusok kellene: hanem e szolgálatokkal szemben mégis folyton rá kell mutatnom azokra a kolosszális tévedésekre, melyekbe az elkapott világreformerek beleesnek, nevezetesen pedig arra a durvaságra, arra az erőszakoskodásra s mérhetetlen elbizakodottságra, mellyel a tömeglélek legalacsonyabb ösztöneit ébresztik, s mellyel mindent megvetnek, ami szent és nagy, s ami az embert jobbá s nemesebbé teheti.

Értelmetlen suhancok és zsebkendőhöz is alig szoktatott lapajok lekritizálnak mindent, amit, nem mondom, Plató és Arisztotelész, hanem Kant és Hegel nagyra tartott. Lehet-e már most igazi kultúráról szó, hol a bölcs mérséklet egyáltalában ismeretlen lelkiállapot? Lehet-e kultúra ott, hol az állatot s annak legrosszabb szenvedélyeit föl szabadítják, s hol a fiatalságot az eszményiségnek s az erkölcsi ideáloknak megvetésére ösztönzik? Mit használ technika és szakszervezet ott, hol kultúrbarbárok élhetnek vissza ezekkel? Az erkölcsiség mindenütt csak önfegyelmzés, önmegtagadás, önfékezés által tisztul s erősbül meg bennünk; minden haladásban, a lelki kultúrában is, a jelszó csak az lehet, hogy fölfelé tartsunk s az ösztönöket zabolázzuk. Erre kevély s pökhendi emberkék, kiknek fejét mindenféle elméletekkel összezavarják, s kik erejüket az erkölcs gyakorlatainak megvetésében fitogtatják, ugyancsak nincsenek beállítva, s így azután nem is a kultúrhatásnak, hanem a kultúrbarbárságnak útjain haladnak.

Csoda-e, hogy ily körülmények közt a kereszténység s a szociáldemokrácia közt elvi ellentétek élesednek ki s hogy a zabolátlan mozgalom dühének s szenvedélyességének piszkos árját elsősorban a katolikus egyházra zúdítja?